

Dende a Terra Chá

A través desta glosa quero cumprir cunha débeda con Manuel Rodríguez López. Meses antes do seu pasamento, no X Festival de Pardiñas, o 6 de agosto de 1989, declarei con decisión a Manolo, Felipe Senén e Francisco Carballo, fillos adoptivos da Chaira (Revista Xermolos nº 57, 2013), que o escritor de Paradela acolleu coma un galano. Os tres participaban na Casa das Artes, nunha homenaxe de Xermolos ao poeta euskaldún Gabriel Aresti e da Asociación Rosalía de Castro de Barakaldo a Díaz Castro. Apadriñou aquel recoñecemento, o Poeta da Terra Chá, Manuel María..., acompañado por Miguel Anxo Fernán-Vello e Darío Xohán Cabana, editor e prologuista da Poesía Completa de Manolo Rodríguez, anos despois, e moitos outr@s.

Foi un acontecemento ateigado de paixón telúrica e forte presenza de creadores euskalduns, coma o grupo Oskorri, cantor de Aresti, a súa viuva Meli, e dinamizadores culturais de base na emigración galega...

Lembro que aquel evento de sintonía entre colectivos das dúas nacións celebrando aos seus bardos, provocou unha conversa con Manuel, voceiro das asociacións galegas en Catalunya, que mesmo nos incitou a facer algo semellante co país mediterráneo. Manuel María puxo un piar a esta teima, e evocou o seu poema “Cataluña” do libro O camiño é unha nostalxia, dedicado ao seu guieiro en tantas viaxes: Felipe Senén, que tamén asistía a aquela festa, á súa dona Xisela e ao fillo Xens Cibrao, afillado de Manuel María.

O poeta chairego comentoulle a Manuel Orestes un relatorio que fixera en Barcelona sobre a poesía galega, onde reivindicara a Díaz Castro e no que fora presentado por Manuel Casado Nieto, amigo de Orestes e prologuista do seu libro Galegos en Catalunya 1978-1982. Detívose nas súas achegas ao mundo da emigración en intervencións nese país, e non agochou a súa devoción por Salvador Espriu. Asemellaba que estabamos a vivir un Galeusca, en pequeno comité, grazas á achega que estaba a espallar naquel festival o artífice de tantas pontes entre o Mediterráneo e o Atlántico, mesmo traducindo ao galego L'Atlantida de Verdaguer.

Orestes estaba a disfrutar, non só pola música, senón tamén por aquelas tertulias que abrollaban a eito, así confraternizou con ledicia co escritor de Guitiriz, tantos anos en Arxentina, Antón Santamarina, o pregoeiro da festa, xa que o cronista da emigración en Catalunya, tamén coñecía e mesmo escribira sobre a realidade daquel país, en concreto sobre a súa relación cos galeg@s.

Pero fora o ano anterior, o 1988, o que estreitara dun xeito intenso os vencellos entre Manolo e Xermolos.

La Voz de Galicia encargalle unha reportaxe sobre a nosa sociación, que o xornalista de tantos medios, foi tecendo en varias conversas no seu andar de Lugo e en Guitiriz co que isto asina: “Tras 12 anos de labor, Xermolos é unha realidade sociocultural” (Revista Xermolos, nº 24). Afondamos na importancia do tecido asociativo de base para dinamizar á poboación, e Orestes rebordaba información sobre dúcias de colectivos galegos. Cadramos na súa transcendencia para manter vivas as arelas dos galeg@s na emigración.

Xermolos, na voz de Alfonso, tería unha lembranza para o poeta de Paradela, cando xa non estaba entre nós, fixo unha referencia garimosa na presentación do libro *A volta a España a pé* de Manolo Silva, o segundo libro editado por Xermolos, na Biblioteca, acompañado dunha loa de Díaz Castro ao labor e oficio de tradutor, xa que Orestes fora o que o vertera ao noso idioma, e o poeta de Guitiriz que traballara tantos anos nesa tarefa encomiarao polo rigor co que cumprira co seu cometido, demostrando que coñecía a fondo os idiomas da península de orixe latina, ata celebrou con agradecemento que os dous tiveran a fortuna de adquirir unha formación en linguas clásicas cando estudaron no seminario, él no de Mondoñedo e Rodríguez López no de Barcelona.

A ligazón do escritor afincado en Catalunya coa Terra Chá viña de lonxe, sobre todo a través da súa amizade con Aquilino Iglesia Alvariño e a súa devoción por Manuel María ao que dedicou o seu poemario *Soldada Mínima* deste xeito: “Basilio Losada e Xesús Alonso Montero, mestres e facho. Darío Álvarez Blázquez e Manuel María, poeta da "Terra Cha", portas francas no meu camiño”.

E asemade tratou con atención ás creadoras e creadores da Chaira nos seus periplios por Catalunya e en todos os eidos da actividade humana. E fixo achegas particulares a algúns que fixeron patria naquel país coma os irmáns Pedro e Luís de Patricio dos Vilares de Guitiriz. Estamos a falar de emigrantes cunha traxectoria exemplar, coma Luís López Fraga que emigra alí aos 16 anos, despois de ir ás segas a Castela, e que se compromete en dar a coñecer ás e aos galegos a cultura do país que os acolle, pero tamén intensifica as relacións de Catalunya con Galiza servindo de ponte ente elas. O seu *Medulio* converteuse nun andén ou peirao obrigatorio para facer camiño pola realidade sociocultural catalana. Luís ten unha ampla experiencia coma hosteleiro e anfitrión de grupos folklóricos de emigrantes galegos que ensaiaban no seu establecemento e creadores que o sentían como a súa segunda casa Os irmáns vilaregos converteron os seus establecementos, o “Sporting Toxos e Xestas” no Barrio da Gracia, e sobre todo o “Medulio” nunhas tertulias de mulleres e homes preocupados polo noso país, e tamén en mostras permanentes de arte, mesmo dalgunha escultura de Victor Corral de Baamonde. Non se pode esquecer a importancia destas tabernas na cultura gastronómica, grazas ás súas donas, Nilde e Matilde. Mesmo deron a coñecer a cocíña chairega nunha sociedade tan plural como a barcelonesa. Pero foi a xestión da Galería

Sargadelos a que converteu a Luís nun animador sociocultural en Catalunya, o que estreitou a súa amizade con Manuel López Rodríguez.

Foi o vilalbés Xulio Xiz un dos seus hóspedes, o máis comunicativo e achegado aos sonhos e arelas do cronista, e segue sendo o seu valedor. Xa no 1979 lle dedica un poema do seu Soldada Mínima. Tamén ten escrito sobre o historiador e dinamizador cultural Xosé Luís Novo Cazón e o polifacético Xosé Manuel Carballo que os agasallou co grupo de teatro “Os Valuros” de Castro de Rei, Mini e Mero... Xa nos 80 escribiu un longo estudo sobre o polifacético Nicanor Rielo Carballo, de Pol, analizando as súas obras e investigacións sobre o noso patrimonio (El Progreso 25-I- 1982).

Sen esquecer a chairegos de honra coma Felipe Arias que falou no Centro Galego de Barcelona en novembro de 1981, e do que deu conta Manuel Orestes nunha crónica de El Ideal Gallego, solprendido de coma o noso patrimonio non eran só os monumentos artísticos, senón tamén a ecoloxía, romaxes, etc.

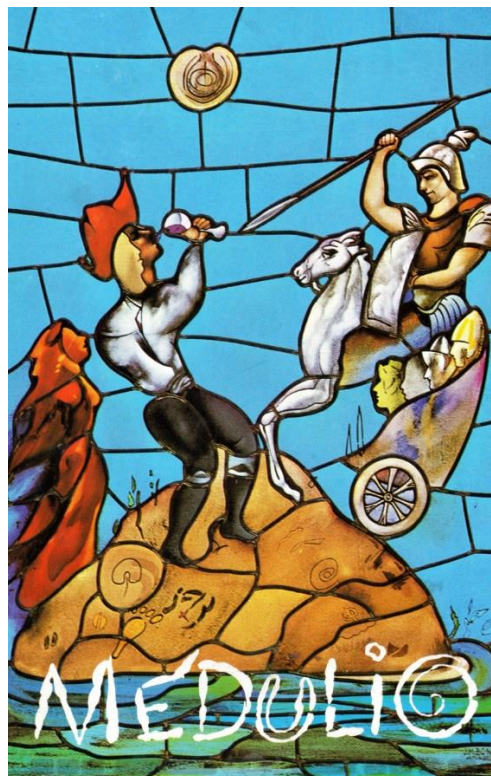
Foi agasallado con premios coma o “Chao Ledo” en Vilalba ou o do Certame Literario de Begonte. Pero sobre todo, dedicouse a facer a historia da achega de mulleres e homes chairegos á Galiza emigrante en Catalunya. As súas crónicas zumegan a presenza da nosa tribo: Margarita Ledo Andión, moi ligada á Universidade de Barcelona dende os seus estudos ou Miguel Anxo Fernán-Vello, na foto, con Xavier Costa Clavell, Basilio Losada e Manuel Casado, ou os constructores de gaita Seivane, etc. A música ten unha forte presenza nas súas crónicas: Fuxan os Ventos, corais, etc.

Ten contado as súas andaduras pola Chaira con Ánxel Fole, así camiño de Sobrado dos Monxes, adentrándose na fermosa paraxe de Penas de Rodas. E abusando das e dos lectores adxunto un dos seus artigos recollidos no libro Viaxes con Ánxel Fole, para coñecer a súa vontade de estilo, os seus amplos coñecementos en todas as humanidades, nun texto que protagonizan en parte algúns dos que o lembran nesta colleita. Este texto é unha mostra de como Orestes tanto coñecía as comarcas catalanas como as galegas, un sinal de como a súa escrita tamén é un arquivo da paisaxe, historia e cultura chairegas:

MONTE MEDULIO: ENIGMA DA ROMANIZACIÓN DE GALICIA

Don Manuel Amor Meilán concordaba co historiador Ferreras ó afirmar que, entre os montes do concello de Castro de Rei, atópase o famoso Medulio «baluarte derradeiro da independencia rexional contra a dominación romana, onde os amigos moradores emularon as glorias de Numancia e Sagunto preferindo, os que se salvaron do ferro e do lume, morrer envenenados coa raíz de teixo». Os historiadores da romanización de Galicia, todos eles coincidentes en que no Monte Medulio findou a resistencia dos galegos no ano 26 antes de Cristo, discrepan só do lugar exacto do devandito monte... O amigo Xosé Manuel Carballo di que o monte da Escrita puido se-lo enigmático lugar da decisiva batalla. Tamén Casimiro Torres en «La Galicia Romana» nos di que o Miño tinguíuse co sangue do pobo galego e afirma: «O monte Medulio representa o cume do heroísmo dunha raza en defensa da súa independencia e liberdade».

Quizáis o chairego Xosé Luis López Fraga, que ás habilidades gastronómicas engade unha gran paixón pola súa Terra, leu nalgún intre de vagar estas vellas historias, aínda non aclaradas polos investigadores, e por iso, como homenaxe ós «indómitos guerreiros bárbaros», púxolle o nome do mítico Medullium ó restaurante que abriu en Barcelona. ¿Fantasías ou verdades? Hai anos, con ocasión dunha visita con Ánxel Fole a Castro de Rei tras visitá-lo pazo de Sistallo, Xosé Manuel Carballo, o activo crego, autor e director teatral, prestidixitador, inspirado narrador e incansable profundador nas raíces histórico-étnicas do seu pobo, díxonos que o monte da Escrita quizáis sexa o Medullium reseñado polos historiadores latinos. Tamén nos informou que Triabá —unha das parroquias do Concello— proporcionaba o liño para

confecciona-las túnicas dos emperadores romanos e contou que, segundo a tradición, Teodosio o Grande nacera no lugar de Coea, pretoño de alí. O escritor, membro da Real Academia Galega, escoitou con atención e dixo: «Outra fantasía máis». E, logo, desviando a conversa, preguntou: ¿E de onde pensan vostedes que proven a palabra «valuros» que designa os habitantes desta comarca? Don Ánxel, explicou que os habitantes das antigas cidades lacustres da Chaira, algunhas asulagadas, vivían en palafitos. E engadiu: «Baluros» pode ter relación con Palusudis (Lagoa, en latín).

A pesar de ser unha posible «fantasía», o tema seguiu madurando na inagotable capacidade de pescuda do amigo Xosé Manuel e, en min, trocouse nunha inqueda que me alabrou con forza o día da inauguración do restaurante «Medulio» da Cidade Condal ó contempla-la artística vidreira que preside o local, deseñada polo visionario artista Alfonso Costa Beiro. ¡Ouh maravillosa lección a do guerreiro galego a carón da súa dorida muller no cimo do castro que, como símbolo patrio de grandeza e dignidade diante do fachendoso invasor romano, apura a copa da morte e líbrase da noxenta escravitude!

A vidreira representativa do Monte Medulio avivoume o anxeio de voltar a Castro de Rei para informarnos con detalle das argumentacións do inqueda amigo ¿Por que non podía ser verdade a teoría que nos insinuara? Chegamos á capitalidade do Concello asentada ó redor do emprazamento dun castelo feudal do que soamente se conservan restos de muros e da torre de homenaxe, onde nos agardaba o polifacético crego amigo.

Baixamos á vizosa veiga, regada polo río Azúmara e convertida en praia fluvial nun curto tramo abeirado por lanzais abeneiros, e subimos ó monte da Escrita por un monumental Vía Crucis, que arranca da igrexa de Santa Locaia e sobe costaneiro ata a redonda plataforma coroada por unha estatua do Sagrado Corazón de Xesús, que se inaugurou o nove de setembro de 1931, promovida pola familia Rey Stolle e construída con axuda popular. A panorámica é maravillosa e o Xosé Manuel foinos nomeando pobos que se suceden nun radio de 25 kilómetros (¿as quince millas sen interrupción de que fala Floro?): Castro de Rei, Pousada, Outeiro, Coea, as terras de Quintela e Bazar regadas polo Miño, os castros de Viladonga, Duarria, Prevesos, a coroa de Goberno e, ó lonxe, Cospeito, Rábade, O Cadramón e a Serra de Meira.

O contorno amurallado, os restos humanos que se descubriron na baixada do castro, o lugar de As Teixoeiras (lembrémo-la infusión da raíz do teixo con que se envenenaron os asediados), todo parece confirma-las teorías que sitúan o Medulio na Terra Chá. O monte da Escrita onde se fortificaron os galegos ¿por que non podería se-lo monte que Floro e Orosio coñecían por «Medullium»? «Viaxe intemporal no tempo da chaira» «En troques de facer excavacións arqueolóxicas —dinos o amigo Xosé Manuel de volta cara a súa casa en Goberno— fixéronse profanacións tales como machaca-la pedra das murallas para botar nas pistas». E xa na abastada biblioteca onde pasa longas horas adicado ó estudio e á creación literaria, léno-la súa novela inédita onde relata as inquezas do vello arqueólogo alemán, don Otto, que fai excavacións e demostra irrefutablemente, con argumentos arqueolóxicos, o que non consiguen as fontes histórico-literarias, coincidentes con moitos lugares que pretenden ter sido o campo da cruenta batalla definitiva para o dominio de Galicia polo Imperio Romano. Fantásticas historias como «Viaxe intemporal do tempo da Chaira», de Xosé Manuel Carballo, por veces, son un xeito de descubri-la verdade. A narración remata felizmente: o sabio investigador afincase para sempre no lugar onde, anos máis tarde, morre satisfeito polo

éxito do seu descubrimento. De noite, xa de volta cara Lugo, o Medulio mantíñase ergueito como xigantesco altar dun vello templo celta.

Rodeado pola brétema, que tentaba penetrar un tímido luar, o monumento ó Sagrado Corazón semellaba un indómito guerreiro, o guerreiro da vidreira do restaurante barcelonés, que Xosé Luis López Fraga inaugurou co nome «Medulio», como homenaxe ós nosos devanceiros. (El Progreso 21-VIII-1985)

Alfonso Blanco Torrado